НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

РЕФЕРАТ О КВАЛИФИКОВАНОСТИ КАНДИДАТА И ПОДОБНОСТИ ПРЕДЛОЖЕНЕ ТЕМЕ ЗА ДОКТОРСКУ ДИСЕРТАЦИЈУ

Одлуком Одељења за историју изабрани у комисију за оцену образложења предлога теме докторске дисертације ***Писма цара Манојла II Палеолога***, коју предлаже колега **Милорад С. Ђорђевић**, слободни смо да поднесемо следећи

И З В Е Ш Т А Ј

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Докторанд Милорад Ђорђевић рођен је 1971. године у Жагубици где је завршио основну школу. Средњу школу је завршио у Неготину. На Филозофски факултет Универзитета у Београду, Одељење за историју, уписао се 1991. године. Дипломирао је 1995. године. Упоредо са студијама историје на истом факултету студирао је и класичне науке где је све испите положио до 1998. године. Образовање је наставио на постдипломским студијама на Одељењу за историју на којима је у оквиру израде магистарског рада у потпуности истражио тему *Византија и Срби у доба Комнина*.

Колега Ђорђевић је радни век започео као професор историје у Пожаревачкој гимназији 1996. године. У тој установи радио је до 2006. године када је постављен за директора музеја у Пожаревцу. На том радном месту остао је пуну деценију, до 2016. године. Данас ради као кустос историчар.

Као директор музеја спровео је више пројеката које је финансирала Европска Унија. Међу њима значајно место заузима пројекат „Маргум“ у оквиру кога је организован научни скуп на коме је презентовао резултате својих истраживања о византијским историјским изворима који помињу овај локалитет. Са групом колега 2001. године основао је Удружење историча Браничева и

Тимочке крајине које издаје часопис *Браничевски гласник*. У том часопису објавио рад из историје Византије у доба хунске најезде. За сличне стручне и научние скупове приредио је радове из византијске историје у Подунављу за време династије Комнина са посебним освртом на град Браничево. Аутор је историјске монографије о Хомољу као посебне студије о старијим периодима историје са ослонцем на византијске и српске изворе. У сарадњи са домаћим и светским стручњацима 2008. године организовао је међународни научни скуп о Пожаревачком миру.

Докторанд Милорад Ђорђевић објавио је следеће научне радове:

- Радовановић Љ., Ђорђевић М., *Хомоље – историјска монографија*, Жагубица 2000.

- Ђорђевић М., *Хуни на Дунаву*, Браничевски гласник 1, Пожаревац 2002, 13–22.

- Ђорђевић М., *Угарска опсада Браничева*, Зборник радова са Научног скупа Историјског архива Пожаревац, Браничево кроз војну и културну исорију Србије, свеска 3, Пожаревац 2006, 41–50.

- Ђорђевић М., *Margum у делу византијског историчара Приска*, VIMINACIVM 15, Пожаревац 2007, 265–272.

- Ђорђевић М., *Власи у Хомољу*, Браничевски гласник 7, Пожаревац 2010, 69–81.

- Ђорђевић М., *Град Браничево у време Јована II Комнина*, VIMINACIVM 16, Пожаревац 2011, 115–122.

- Ђорђевић М., *Путеви кроз Хомоље*, Радови са научног скупа Хомоље у миту и историји, 2013, 53–67.

- Ђорђевић М., *Путеви кроз Звижд*, Радови са научног скупа о Звижду и Пеку, 2014, 167–174.

- Ђорђевић М., *Остаци прошлости*, Жагубица 2018.

- Ђорђевић М., Репеџић А., *Култ шумске мајке Мума Падури*, Кучево 2018.

- Ђорђевић М., *Хомоље*, Жагубица 2019.

- Ђорђевић М., *Бељани петак у Хомољу*, Жагубица 2020.

- Ђорђевић М., Јацановић Д,. Репић А., *Чудна места у Хомољу*, Жагубица 2021.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет истраживања докторске дисертације ***Писма цара Манојла II Палеолога*** јесу историјски подаци садржани у кореспонденцији василевса-писца и њихово сциентистичко вредновање.

Истраживање је јасно хронолошки ограничено. Доњу временску границу представља почетак преписке цара Манојла II Палеолога. Познато је да је прво сачувано писмо Манојла II писмо је упућено његовој мајци, царици Јелени Кантакузини Палеологини. Оно се односи на догађаје који се могу датовати у време око 1365. године. На другој страни, горња хронолошка граница одређена је сасвим формално временом цареве смрти, а то је 1425. година. Овде се не превиђа ни чињеница да је остарели василевс због болести престао да пише још неколико година пре упокојења. У сваком случају, истраживање се може слободно ограничити на раздобље живота цара Манојла II Палеолога (1350–1425).

Циљ истраживања теме дате у наслову докторске дисертације је најпре превод са грчког на српски језик свих познатих писама византијског цара Манојла II Палеолога. Овај превод подразумева и постојање комплетног критичког апарата који битребало да прати основни текст дисертације. Уз потпуно сагледавање осталих историјских извора онога времена и њихово упоређивање са подацима из цареве преписке добиће се студија о писмима византијског цара Манојла II Палеолога, уз преглед историје Византијског царства у његово доба (1350–1425) на основу коресподенције цара–писца.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

Према замисли докторанда **Милорада Ђорђевића** његов докторски рад, који ће бити уобличен по хронолошком и тематско-хронолошком начелу, ***Писма цара Манојла II Палеолога*** требало би да има следећу структуру:

ПРЕДГОВОР
I Писма као историјски извор
II Историјски контекст настанка епистолографије цара Манојла II Палеолога
III Писма из Солуна
IV Писма из Цариграда
V Писма из турског табора
VI Писма са Запада
VII Новија писма из Цариграда
VIII Кореспонденти и епистолографија цара
ЗАКЉУЧАК
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

После ***Предговора*** у коме ће се говори о епистолографији у византијској књижевности, рукописима писама и издањима, као и досадашњим проучавањима царевих писама, следиће прво поглавље ***Писма као историјски извор*** у коме ће предмет истраживања бити време и место настанка писама, читалачка публика, поводи за писање, вера у Бога, туга као тема, али и хумор и иронија.

У другом поглављу ***Историјски контекст настанка епистолографије цара Манојла II Палеолога*** расправљаће се василевсовој породици у писмима, пре свега о историјату међусобних односа у царском дому Палеолога, односа који су често попримили обележја најснажнијих трвења.

У трећем поглављу ***Писма из Солуна*** у средишту истраживачке пажње колеге Ђорђевића налазиће се раздобља када се Манојло Палеолог, у два маха, налазио на положају намесника у другом граду Византијског царства.

У четвртом поглављу ***Писма из Цариграда*** расправљаће се о првој деценији самосталне владавине (1391–1399), односно до његовог путовања у западну Европу.

У петом поглављу ***Писма из турског табора*** биће обухваћена василевсова преписка из оних месеци када је испуњавајући своје вазалне обавезе

према османлијском султану Бајазиту I морао да турској војсци шаље помоћне одреде које је сам предводио.

У шестом поглављу ***Писма са Запада*** говориће се о царевој кореспонденцији из периода од 1399. до 1403. године када је тражећи помоћ на дворовима западноевропских владара боравио у Италији, Француској и Енглеској.

У седмом поглављу ***Новија писма из Цариграда*** у средишту занимања биће писма Манојла II састављана од 1403. до цареве смрти. Превасходно је реч о епистолама које се тичу василевсових односа са црквом.

У осмом, последњем поглављу ***Кореспонденти и епистолографија цара*** биће побројани сви они којима је василевс упућивао своја писма. Осим појединих чланова царска породице (мајка Јелена Кантакузина Палеологина, брат Теодор Палеолог), познатих византијских интелектуалаца (Димитрије Кидон, Манојло Хрисолорас), црквених великодостојника (солунски митрополит Гаврило, анкарски митрополит Макарије), ту је и млади италијански интелектуалац Гварино из Вероне.

Сам крај докторске дисертације биће предвиђен за ***Резиме*** на енглеском језику, који ће представљати кратак преглед најважнијих истраживачких достигнућа током истраживања ***Закључак*** и ***Списак извора и литературе***.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању:

Свестан да је пред њим веома захтеван и нимало лак задатак, докторанд Милорад Ђорђевић је нагласио да ће у истраживању које следи његове основне хипотезе бити следеће:

- Писма Манојла II Палеолога представљају историјски извор јасно хронолошки ограничен. Без обзира када су писма настала она говоре о личностима и догађајима из царевог живота (1350 – 1425).

- Владавина Манојла II Палеолога обележена турском доминацијом која је ретко прекидана периодима повремене самосталности Византијског царства. Ова самосталност била је последица слабљења турске централне власти до које је дошло после битке код Ангоре (1402) и смрти султана Бајазита I.

- Писма владара су увек драгоцен историјски извор. Такав случај је и са писмима василевса Манојла II Палеолога, јер у њима он говори о догађајима,

процесима и појавама, као савременик, а већим делом и као учесник круцијалних збивања.

- У савременој византологији се са разлогом сматра да је последње столеће хиљадугодишње византијске историје заправо само увод у историју Османског царства, државе која ће у следећих неколико векова бити једна од оновремених највећих светских стила. Завршну етапу историје царства Ромеја, поготово XIV век, на погубан начин обележили су грађански ратови који су у великој мери ослабили Византију и учинили је неотпорном према све насртљивијим суседима, Србима на Балканском полуострву и, поготово, Турцима на подручју Мале Азије, некадашњег језгра светске империје. Пре свега, реч је о међусобицама унутар владајућег царског дома Палеолога, последње византијске династије, сукобима чији је учесник и сведок био и сам цар Манојло II Палеолог, трвењима која су у таласима погађала умногоме смањену и ослабљену државу. И цар-писац био је свестан колики погубан учинак по државу имају оваква унутрашња сучељавања, па их је упоредио са гангреном која нагриза људски организам.

- Његови коресподенти су личности из јавног живота, попут знаменитог интелектуалца Димитрија Кидона, тако да се на основу Манојлових писама може боље сагледати византијско друштво у доба када се Византијско царство ближило своме заласку. Овај извор је драгоцен, нарочито, јер недостају други. Проучавање византијског друштва је нарочито важно због поређења са државама и градовима западне Европе. За разлику од Византијског света који се свео на престоницу и неколико градова и области, у коме се војна слабост и опадање културе осећа на сваком кораку, латински свет западне Европе био је у успону, што се одражавало и у царевим писмима. Један од показатеља те немоћи био је однос према цркви чији је углед доживео извесну осеку. О томе на особен начин сведоче и покушаји византијских владара да са римокатоличком црквом склопе унију.

- Будући да је византијски василевс Манојло II Палеолог оставио богату писану заоставштину, различиту по литерарном жанру (писма, богословски дијалог са припадником ислама, посмртна слова, па чак и један сановник), у дисертацији ће бити укључено и вредновање укупног царевог књижевног стваралаштва.

- Писма Манојла Палеолога су важна за српску историју у мери у којој цар у њима говори о догађајима у којима учествују српски владари и претенденти, заједно са царем. То су походи султана Бајазита I у Малој Азији и после његове смрти ратови његових синова за упражњени османски престо. У овим ратовима учествовали су византијски и српски владари, често и на супротним странама завађених претендената. Ратови међу турским принчевима, наравно, утицали су и на дешавања у Византији и Србији.

5. Методе које ће се у истраживању применити:

Попут других докторских дисертација из историјске науке, и ова ће бити грађена уобичајеним историографским методолошким поступком, заснованим на прикупљању и пажљивој анализи пре свега круцијалног извора, а то су писма цара-писца Манојла II Палеолога. Међутим, да би се на прави начин вредновали подаци из василевсове преписке, неопходно је и свеобухватно сагледавање осталих оновремених источника различитог порекла. Другим речима, то би најпре подразумевало сакупљање таквих историјских сведочанстава и, потом, подробно упознавање са њиховом садржином.

Будући да писање писама има дугу традицију у двомиленијумској историји грчке књижевности (античка хеленска, хеленистичка, византијска) и да су се током претходних векова неминовно усталили извесни окоштали обрасци, својеврсна „општа места“ која каткад замагљују чисту историјску истину, докторанд М. Ђорђевић ће морати да их разлучи од оних места која немају такву „љуштуру“ општости и литерарног маниризма. Управо ће таква места представљати главни изворну ризницу за успостављање сциентистичких закључака и обликовање разноликих научних претпоставки.

Након хеуристичког поступка, који ће се одвијати после превода царевих епистола, уследиће пажљиво ишчитивање и детаљна критичка анализа сваког од извора који су мање или више, посредно или непосредно, укључени у истраживање. У истраживачки поступак биће уведени и неки сасвим нови погледи на сачуване историјске текстове који су у савременој медиевистици – византологија ту не представља никакав изузетак – почели да се примењују последњих година. Ту се пре свега мисли на публику којој је текст намењен, затим на позицију аутора у оновременим збивањима, али и на пишчеве намере који се не исцрпљују само на настојању да поколењима која долазе остави слику збивања појединих епоха византијске историје.

Наравно, важан и заправо незаобилазан ослонац у коначном састављању ове докторске дисертације чиниће постојећа, истина прилично бројна научна литература неуједначене вредности и настала са различитим циљевима. Такође незаобилазан ослонац за колегу Милорада Ђорђевића требало би да буду

теоријске студије о епистолографији као посебној дисциплини у оквирима византологије.

6. Очекивани резултати и научни допринос:

Подразумева се да докторска дисертација ***Писма цара Манојла II Палеолога*** буде оригиналан научни рад који ће представљати допринос сциентистичкој проблематици којој је посвећен. У нашој и светској византологији је овај значајан епистоларни корпус проучаван парцијално или овлаш, у складу са темама које су се дотицале преписке ученог ромејског василевса. Докторска дисертација колеге Ђорђевића представљаће како свеобухватан поглед на ту изворну грађу, тако и дубинско сагледавање њених разноликих података.

Докторска дисертација колеге Ђорђевића одвијаће се у најмање три сциентистичке равни. Док прва подразумева пажљиво превођење царевих писама и уобличавање изворног фундуса, друга почива на доношењу закључака о погледу василевса-интелектуалаца на византијско друштво у раздобљу друге половине XIV и почетних деценија XV столећа и свим његовим пратећим појавама (опадање империје, социјално раслојавање, грађански ратови, декаденцији), а трећа уважава неопходност изналажења става који је Манојло II Палеолог имао према „иностранству“, пре свега надирућим Османлијама и исламу, с једне, и латинском свету западне Европе и питању уније цркава, с друге стране.

Ова докторска дисертација ће једним делом потврдити резултате и научне домете које су остварили савремени истраживачи завршног раздобља хиљадугодишње империје – умногоме другачије од представа које су имале старије генерације проучавалаца ромејске повеснице – али другим делом свакако че донети низ научних новина, ваљаних закључака, умесних и проницљивих реинтерпретација.

И, најзад, али не и на последњем месту, очекује се да докторанд Милорад Ђорђевић постави и нека нова питања. На нека од њих ће свакако спремно дати

одговоре, а нека ће једноставно препоручити истраживачима који ће се убудуће бавити сличном тематиком.

7. Закључак

На основу пажљиве анализе поднетог предлога образложења теме докторске дисертације, изабрана Комисија закључује да је колега **Милорад Ђорђевић** квалификован кандидат, који као истраживач има неопходну зрелост да у потпуности реализује предложену тему, за коју се може рећи да је по неколиким одликама сасвим нова у досадашњој византологији. Комисија такође закључује да подробна структура рада, коју је кандидат приложио, јасно показује како ће ово истраживање, уобличено у докторској дисертацији, бити од великих сазнајних и подстицајних добити за историјску науку и њена савремена интересовања и потребе.

Имајући све изречено у виду, слободни смо да Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду саопштимо да је колега **Милорад Ђорђевић** успешно одбранио предлог теме докторске дисертације ***Писма цара Манојла II Палеолога*** и, истовремено, **предложимо да му рад на њој буде одобрен**.

Београд, 6. фебруар 2023. г.

Комисија:

др Влада Станковић, редовни професор
Филозофски факултет, Београд

др Драгољуб Марјановић, ванредни професор
Филозофски факултет, Београд

др Дејан Гашић, доцент
Филозофски факултет, Косовска Митровица